

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

КОНТЕКСТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЛОДИМИРА БОНДАРЯ. АДАПТИВНЕ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

**Матеріали I Всеукраїнських педагогічних читань
пам'яті Володимира Бондаря**

3 жовтня 2024 року

**З нагоди відзначення 190 річниці Українського
державного університету імені Михайла Драгоманова**

Київ - 2024

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ПЕДАГОГІВ І ПСИХОЛОГІВ ПОЧАТКОВОЇ, ДОШКІЛЬНОЇ І
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

***КОНТЕКСТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЛОДИМИРА БОНДАРЯ.
АДАПТИВНЕ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ***

**матеріали І Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті
Володимира Бондаря**

3 жовтня 2024 року

Київ – 2024

УДК 37(477)(092)Бондар В.: [378.02-044.347:355.01(477)]

К64

Друкується за рішенням Вченої ради Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Протокол №3 від 25 вересня 2024 року).

Голова редакційної колегії: *В.П.Андрущенко*, дійсний член НАПН України, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Відповідальний редактор: *Т.О. Олефіренко*, кандидат педагогічних наук, професор, декан Педагогічного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова

К64 Контексти наукових досліджень Володимира Бондаря. Адаптивне навчання студентів в умовах воєнного стану та відновлення України : матеріали I Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті Володимира Бондаря (3 жовтня 2024 року): збірник тез / ред.кол: В.П. Андрущенко (голова) [та ін.]. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. 2024. 230 с.

До збірника увійшли матеріали I Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті Володимира Бондаря (3 жовтня 2024 року).

Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, викладачів, студентів.

© В.П. Андрущенко, Т.О. Олефіренко, автори статей, 2024.

ISBN 978-966-931-313-3

© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024.

*Матвієнко Олена Валеріївна,
докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри початкової освіти
та інноваційної педагогіки
УДУ імені Михайла Драгоманова*

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАСТОСУВАННЯ ТРАВМА-ІНФОРМОВАНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Повномасштабна війна, яка розпочалася через російське вторгнення в Україну, принесла значні випробування для всіх сфер суспільного життя, включно з освітою. Військові дії не лише спричинили фізичні руйнування освітньої інфраструктури, але й негативно вплинули на психологічний стан учасників навчального процесу – студентів, викладачів та адміністрацію закладів освіти. Постійна небезпека, втрата близьких, вимушене переселення, фінансові та соціальні труднощі призводять до емоційного виснаження і стресу. В таких умовах зберігати ефективність освітнього процесу, забезпечувати безпечне та підтримуюче середовище стає критично важливим завданням.

Українська система освіти демонструє значну стійкість та адаптивність в умовах війни. Завдяки гнучкому підходу та впровадженню інноваційних рішень, навчальні заклади змогли швидко перейти на дистанційні та змішані форми навчання. Однак цього недостатньо, адже сучасна ситуація вимагає створення спеціальних умов для підтримки емоційного і психологічного стану студентів і педагогів. Одним із ключових підходів, що допомагає адаптувати освітній процес до викликів війни, є травма-інформоване навчання, яке враховує особисті потреби кожного учасника освітнього процесу та допомагає їм долати наслідки травматичних подій [3].

Військові дії в Україні спричинили масштабні руйнування освітньої інфраструктури. За офіційними даними, понад 2600 закладів освіти були пошкоджені або зруйновані. Це включає школи, університети, коледжі та інші навчальні заклади, які більше не можуть виконувати свою основну функцію – надавати якісну освіту в безпечному середовищі. Найбільше постраждали регіони на сході країни, такі як Донецька, Луганська та Харківська області, де зруйновані заклади освіти становлять понад 40% усієї інфраструктури.

Ці руйнування вплинули не лише на фізичний доступ до освіти, але й на психологічний стан студентів і педагогів. Травматичний досвід війни,

пережитий більшістю учасників освітнього процесу, створює передумови для емоційних порушень, стресу, тривожності та депресії [2]. Тому забезпечення не тільки навчального процесу, але й психосоціальної підтримки стає першочерговим завданням для освітніх закладів.

Травма-інформоване навчання є інноваційним підходом, який спрямований на підтримку всіх учасників освітнього процесу, особливо тих, хто зазнав травматичних подій. Воно ґрунтується на визнанні того, що війна, як і будь-яка інша криза, спричиняє психологічні наслідки, які впливають на здатність людей навчатися та працювати. Травма може проявлятися у вигляді когнітивних порушень, емоційної нестабільності, порушень концентрації уваги та проблем зі взаємодією з іншими людьми. Завдання травма-інформованого навчання полягає в тому, щоб створити безпечне та підтримуюче середовище, де ці наслідки можна мінімізувати [4].

Основні принципи травма-інформованого навчання включають:

1. Безпека. Психологічна та фізична безпека є ключовими умовами для ефективного навчання. Це стосується як організації освітнього процесу, так і безпечної атмосфери в освітніх закладах. Необхідно створювати середовище, де студенти та педагоги можуть почуватися захищеними від фізичної та емоційної загрози.

2. Довіра та прозорість. Для того щоб студенти могли відкрито висловлювати свої емоції та потреби, необхідно встановлювати прозорі та довірливі стосунки між учасниками освітнього процесу. Це допомагає забезпечити психологічну підтримку та сприяти емоційному розвитку.

3. Підтримка за моделлю "рівний — рівному". Важливим аспектом травма-інформованого навчання є підтримка з боку однолітків та взаємодія в колективі. Спільний досвід та емоційна підтримка сприяють подоланню травматичних наслідків.

4. Співпраця та участь. Важливо, щоб студенти та викладачі брали активну участь у створенні та реалізації освітнього процесу. Спільне прийняття рішень допомагає краще враховувати потреби кожного учасника та забезпечувати індивідуальний підхід до навчання.

5. Вибір і контроль. Студенти мають право контролювати власний навчальний процес, обираючи найбільш комфортні для них форми навчання та засоби взаємодії з освітньою системою.

6. Культурні, гендерні та історичні аспекти. Освітній процес повинен враховувати культурні особливості, гендерні аспекти та історичний контекст

кожного учасника освітнього процесу. Це забезпечує індивідуалізацію підходу та створення рівних умов для всіх.

Соціально-емоційне навчання є важливою складовою травма-інформованого підходу. Його мета – розвиток емоційної компетентності та соціальних навичок, які допомагають студентам краще розуміти свої емоції, управляти ними та будувати здорові взаємини з іншими. Особливо важливим це стає в умовах війни, коли емоційне напруження є постійним і може негативно впливати на здатність до навчання та особистісного розвитку [1].

Соціально-емоційне навчання допомагає студентам розвивати такі важливі навички, як:

- Самоусвідомлення. Здатність розуміти власні емоції, вплив травматичних подій на свій стан і навчальний процес.

- Саморегуляція. Управління емоціями та поведінкою, що є важливим для збереження внутрішньої стійкості та ефективної взаємодії з іншими.

- Соціальна усвідомленість. Співпереживання, здатність розуміти емоції інших людей і будувати гармонійні взаємини в колективі.

- Відповідальне прийняття рішень. Здатність приймати обдумані та зважені рішення, враховуючи власні емоційні потреби та потреби оточуючих.

Ці навички є ключовими для того, щоб студенти могли успішно адаптуватися до нових умов навчання та зберігати емоційну стійкість.

Однією з найважливіших умов успішного впровадження травма-інформованого підходу є підготовка педагогічного персоналу. Вчителі та викладачі повинні бути обізнані з принципами роботи з травмованими учасниками освітнього процесу, розуміти, як впливають травматичні події на поведінку та навчальну успішність студентів, і володіти навичками для надання необхідної підтримки.

Не менш важливою є методична підтримка педагогів, забезпечення умов для підвищення кваліфікації та запобігання професійному вигоранню. В умовах війни педагоги самі часто зазнають емоційного виснаження, тому створення комфортного робочого середовища, підтримка ментального здоров'я та запровадження програм з підвищення життєстійкості є необхідними кроками для збереження ефективності їхньої роботи.

Особлива увага також повинна приділятися підготовці майбутніх педагогів. Необхідно впроваджувати спеціальні модулі у програми професійної підготовки, що навчать майбутніх вчителів розпізнавати ознаки травми та надавати підтримку учасникам освітнього процесу. Вони повинні володіти

методами роботи у складних умовах та бути готовими створювати безпечне та підтримуюче середовище для своїх учнів.

Війна в Україні поставила перед системою освіти безпрецедентні виклики, пов'язані з фізичним та психологічним впливом на учасників освітнього процесу. Травма-інформоване навчання стало необхідним інструментом для подолання наслідків травматичних подій та забезпечення стабільного навчання навіть в умовах війни. Воно базується на створенні безпечного, підтримуючого середовища, яке враховує індивідуальні потреби кожного учасника процесу.

Соціально-емоційне навчання є важливою складовою цього підходу, що допомагає студентам розвивати емоційні навички, необхідні для подолання стресу та тривожності. Підготовка педагогів та майбутніх вчителів до роботи з травмованими учасниками освітнього процесу є важливим завданням для закладів освіти, адже це сприяє збереженню ефективності навчання та підтримки емоційного благополуччя всіх його учасників.

Травма-інформоване навчання забезпечує новий погляд на освіту в умовах війни, роблячи акцент на психологічну та емоційну підтримку, що є необхідною умовою для успішної адаптації та стійкості освітньої системи в умовах кризи.

Використані джерела:

1. Дужик Н. Соціально-емоційне навчання в системі сучасних педагогічних знань. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 2, № 27. С. 186–192. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203552>

2. Матвієнко О., Ведмеденко Н., Химич М. Особливості прояву тривожності у дітей молодшого шкільного віку в умовах війни. *Освітньо-науковий простір*. 2024. № 6 (1). С. 76–85. URL: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6\(1\).2024.08](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6(1).2024.08)

3. Матвієнко О., Олефіренко Т. Емоційне благополуччя дітей та педагогів: проблеми та практика підтримки в умовах військової агресії. *Освітньо-науковий простір*. 2023. № 3 (2). С. 71–79. URL: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.3\(2\).2022.08](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.3(2).2022.08)

4. Holovatenko T. Trends of teacher training to the implementation of trauma-informed education: experience of developed countries. *Osvitlohiya*. 2023. № 12. С. 42–54. URL: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2023.12.4>